

Iparraldeko teatro-giroaz

Daniel Landart

Zazpi-zortzi urte nituzkeen, igande goiz batez, apezak, aldare gainetik, predikua bururatzean erran zigularik, arratsaldean, bezperetarik landa, herriko gazteek Jauregiko sabaian komedia bat eskainiko zigutela, eta... bizkotxoak ere erosten ahalko genituela.

Berri on hori entzutean loriatu ginen... gure herri txikian ez bait zen segur gauza handirik iragaiten eta begiak zurituak geunden, zer izanen zen ote delako komedia...

Beti oroituko naiz... Halako besta-giro bizi bat bazegoen gure herrian. Nik, egia errateko, ez nekien zer zen ere, xuxen-xuxen, komedia; baina zerbait berezi, zerbait eder, zerbait liluragarri zatekeela, hori bai, zinez sentitzen nuen.

Bezperetatik jalgi orduko, ondo-ondoan zegoen Jauregiko bi-dea hartu genuen. Sabaiko ate ondoan, mahai luze baten gainean... serorek apailatu "Choux à la crème" delakoak han zeuden, gure zain. Haietatik bizpahiru jan nituen, ikilimiliklik. Gero, adin bereko lagunekin batera, sabaian sartu nintzen eta aitzin-aitzineko aulkian jarri.

Bere harri zaharrak agerian, sabai zabalak itxura ospetsu bat zeukan, eta belar-usain bero batek gogoak doi bat kaldan ezarri zizkigun. Zer ikusi behar genuen, bada? Sukar saminenak hartua, mila pentsaketatan ari nintzen, gauza zoragarrienak asmatuz eta bihotz-bihotzetik gutziziatuz.

Luzaz itxaron genuen, baina ez ginen segur aspertu. Merkatuan bezala, emazteak, mihi azpiko zeina zalu, arras gora mintzo ziren; haur ausartenak, aldiz, aulki tartean, tira ahala jostetan ari zirelarik... Azkenean, gizonak sartu ziren, banaka edo multzoka, beren bizkotxo-partea janik, eta, bereziki, beren baso arno zuria kikatirik.

Orduan, gauzak seriotu bezala ziren eta hiru tanka bortitzak jo zituztelarik, oihala bri-brau zabaldu zen. Taula gaineko bi jokalaririk ikustean berean, jendea irriz karkailaka hasi zen, eta komedia-denboran entzunari, noizbehinka, batak edo besteak erantzuten zion, berdin zirto bipil bat gora-gora botaz.

Bi komedia ikusi genituen. Lehenean, bakarrik neskatxek parte hartu zuten. Bigarrenean, bakarrik mutikoek. Eta gertatu zen ere, neska batzu gizon-jantzitan agertu zirela, halaber mutiko bat edo beste emakume-arropetan.

Zer gai aipatu zuten, ez otoi eni galde; baina arratsalde goxo eta airos bat iragan nuela, horretaz bai, oroituko naiz beti! Hastetik buru, hantxe egon nintzen, ahoa xabal-xabala, deblauki bestelakatuak ziren eta gehiago ezagutzen ez nituen herritar laborari gazte haien urrats pisu eta jestu herabe biziei begira, inuminixtante beste mundu batean sartu banintz bezala!

Orduan sortu zena ote, ni baitan antzerkirako tirria? Nork daki? Ala, amatxiren altzoan entzun Testamentu zahar eta berriko hainbeste eta hainbeste istorio harrigarrik zidaten gogoan antzerki-ildoan finkatu? Ez dakit. Biek, beharbada... Edo, beste zerbaitek oraino? Zoaz zu, jakitera!

Dena dela, hamasei urtetan hasi nintzen jokalaria edo antzezle gisa, Janamari Malharin andereak zuzentzen zuen Mugerreko taldean; eta, horrelaxe, Ernest Bidegain eta bereziki Piarres Larzabalen lanak ezagutu nituen. Ezagutu eta erotik maitatu.

Antzerkian aritzea oso gustatzen zitzaidan eta franko laster erabaki nuen sail horretan trebatu behar nuela, zinez sartu. Eta poliki-poliki, idazten hasi nintzen, ber-denboran, ahal bezainbat

antzerki-liburu irakurriz eta hemen gaindi antzeztu teatro-obra guztiak ikusiz.

Alegia deusez eta inori deus salatu gabe, zazpi antzerkiño mol-datu nituen eta bi itzulpen-antolaketa ere bai. Zazpi horietarik bat, *Hilak hil*, Donostirin, neure sorterrian eman zen; *Herra eta nigar* deituarekin, aldiz, "Eskualtzaleen Biltzarra" k eskaini saria irabaz-ten nuelarik.

Ondikotz, Iparraldeko euskal talde "amateur" guztiak ezagu-tzen nituen eta, federakuntza baten egitea beharrezkoa zela ikusi-rik, "Antzerkilarien Biltzarra" muntatu genuen, Baigorriin, 1976an. Elkarre horri esker, antzerkilariet berek elkar hobeki eza-gutu zuten, eta erraten ahal dut, halako giro berri bat sortu zela teatro-munduan, antzerki-lanaren hobetzen hasi zirela talde ge-hienak.

1968an, Baionako Herri Antzokian, oraino denek gogoan du-gun Larzabalen *Matalaz* obraren aurkeztea, gertakari arraro eta itxaropentsua izan zen. Azkenean antzerki euskalduna aipatu zen iparraldeko hiri nagusira. Funtsean, garai hartan, euskal kulturak hats bizkor indartsu bat ezagutu zuen. Alabaina, ez zirena, urte haietan, lehen ikastolak ere sortu?

Eta euskal kontzientzia bera, haize firfira ezti baten pare, edo batzutan franko bortitz, herriz-herri hedatzen ari zen, ezaxola eta tunante askoren gogo nagiak deblauki inarrosiz. Lehen abertzaleen su gartsuak denak berotu nahi zituen, sail orotan ikusmolde be-rriak agertuz, ohiturak gutxi-aski zangopilatuz eta zuzengabeziak ozenki salatuz!

Horra, gutxi gorabehera 1970ean, 22 urtetan, idatzi nuen *Bai ala ez* antzerkiaren gaia, mamia, eta erraten ahal dizuet ukan zuela aipaldi, gure Euskal Herriko su-bazter... edo beste edozein toki-tan!

Antzerki horretan, ausartzia handienarekin botatzen nituen golkoan nituenak oro eta ez da harritzeko, beraz, batzuek, —ape-zek bereziki— gain-gainetik kondenatu bazuten. Hala ere, arra-kasta handia bildu zuen. Emanaldi bakoitzean antzokiak tanpez betetzen ziren, eta jende xumea loriaturik zegoen.

Bai ala ez bezala, beraz, beste antzerkiak ere berdin idatziko ditut, bihotzari utziz lehenik mintzatzen, baina gatz-piperrak ematea aherentzi gabe. Egun guztietako bizitzan entzunak, ikusiak, sentituak, edo berdin doi bat asmatuak, ahal bezain poliki itzulika-

tuko ditut, kontatu nahi dudan istorioak ukan dezan hastapen bat, korapilo bat eta, azkenean, bururapen bat; eta beti saiatuko naiz, antzerkiaren ideologiarekin ados ez direnen ere poxi bat ene alde biltzen, irria nasaiki sartuz. Irria bait da, antzerki batean, armarik hoberena.

Garbiki aitortzen dut, beraz, ene antzerkien bidez, ideia bat, ikusmolde bat pasarazi nahi ukan dudala, edo bederen, ikusleen baitan, gutxienez, duda, kezka bat sorterazi; ideia inapresten aurka altxatuz.

Baserritar xumeen seme izanez eta esku-langile, jende xehearen buruhauste eta eguneroko borroka idor higagarriak ezagutzen ditut, sentitzen, eta hor aurkitu dut, hain zuzen, ene teatro-lanen metxa, zinezko funtsa.

Horrelaxe, urtez-urte eta antzerkiz-antzerki, *Bai ala ez*-en ondotik, hemengo jendea errotik hunkitzen zuten —edo hunkitu behar zuketzen— gaiak aipatu eta ikertu ditut, eta hori, beti aber tzale-ikuspegi batekin. Bide arriskugarria segur! Zeren ordurarte, jendea bakarrik irri egiteko bait zihoan komedietara, jostatzeke; eta horra non, irriarekin batera —nik ere, lehenago erran bezala, irria brauki sartu dut— horra beraz, orain irriarekin batera, ordurarte antzerkietan ez entzun ahapaldi bipil, bortitz batzu aditzen dituzte. Eta ikusleek diote, nahitaez, antzerki berri horiek gehiegi politizatuak direla. Dena politika dela hori.

Egia da —eta ez dut batere horretaz dolurik— antzerkiaz baliatu naizela, ikusmolde politiko batzuren deblauki agertzeko eta ahalaz ideia horien pasarazteko, ene ustez euskaldun gogoen argitzeko, aitzinarazteko, hots, gure gizartearen aldatzeko. Ez dudala aski abilki jokatu eta hobe nuela, gauzen goragotik hartzea eta metaforetan dantzatuz ibiltzea? Berdin bai. Hori, beharbada, geroxeago ikusten duzu, adinarekin; baina berriz ere diot: pentsatzen nuena, barne-barnetik sentitzen nuena idatzi dudala, mintzaira herrikoi aisit baina ahal bezain garbian, eta horrelaxe, nere gisan, parte hartu eta hartzen dudala euskal populuak, gure herriak daraman borrokan.

Funtsean, Piarres Larzabal ere, jada, bide horretatik ibilia zen. Antzerki arin, irrigarrien ondotik, hunkigarriak idatzi zituen, Euskal Herriko gure gizon famatuen bizitza kontatuz; hor ditugu lekuko *Etxahun*, *Bordaxuri*, *Matalaz*, besteak beste.

Eta Larzabalek gizon historiko horien bizitza kontatu digu, Eliza Katolikoan finkatu bere apez-ikusmoldearekin, erran nahi

bait da, haiek aipatzean, ororen buru, beste norbait zuela gogoan: Jesukristo bat, umiliatua, baztertua, eta azkenean sakrifikatua izanen dena.

Telesforo de Monzon zenaren obretan, aldiz, halako giro berezi bat sortzen da, jokalaria nagusia lurretik airatzen edo urruntzen da, beti perfekzio handiagoa bilatuz eta nahitaez ametsaren munduan sartuz. Zerutik eroritako edo itzal-bihirik gabeko gizon haren ondotik dabil Monzon.

Ene antzerkietan ez da, ez Jesukristorik, ez gizon probidentzialik hainbat agertzen. Denak mundu honetakoak dira, egunero gurutzatzen ditugun jende normalak, gure irudiak, beren alde on eta txarrekin! Erabiltzen dituzten solasak ere, nonnahi eta noiznahi entzun ditzakegu, han edo hemen.

Nik bide hori hautatu dut; eta, bakarrik edo jokalariekin aitzinetik hitzartu ondoan, idatzi ditudan hamabi antzerkietan, publikoak bere burua taula gainean ikusten du, jantzi eta mintzatzeko manera berdintsuekin. Beraz, eguneroko bizitzak eta teatroak bat egiten dute.

Forma didaktiko horrek baditu bere alde onak; baina ere, eta nola, bere alde txarrak. Jendeak dio: "Ez du segurki balio, antzerkia ikustera pagatuz joateak, teatro-mota hori etxean berean badugularik, eta kitorik, debalde, gainera!".

Horra hor, bi gogoetaren —edo, hobeki errateko, bi mila gogoetaren— egiteko parada. Eta batzu, segurik, nihaurk ere egin ditut, bost urte egonez deus berririk idatzi gabe. Egia da, ideia berak ukanik ere, bizi arau, gauzak aldatzen direla, ikusmoldeak halaber. Eta hainbat gaiztoago, ez baldin badakigu gure eritzien errebertitzen, hobetzen.

Haatik, ez oraino eni galde, delako egiazko bidea —giltza— aurkitu dudanentz. Funtsean, ez dut uste egiazko biderik badenik ere! Bideak badirela, bai. Eta idazle bakoitzak bilatzen eta, ahalaz, aurkitzen du berea. Horregatik, azken hogeitau urte hauetan, gauza ezberdinak ikusi ditugu, nahiz, hala ere, ez den urradura berezi garrantzizkorik agertu. Obra guztiak, oro har, berdintsuak izan dira. Dela irria, dela drama, euskal antzerkia ez da oraindik behar bezala zapartatu. Eta, beraz, bidea enetzat segurik haxe da: lan egitea! Beti bilatzea. Zilatzea. Barnatzea. Sail orotan. Bai idatz mailan. Baita, jokalaria gisa. Eta hitz dizuet badugula lan egiteko. Nahiz, azken urte hauetan, gure antzezleak urrats beharrezko ba-

tzuren egiten ari diren, formazio serio bat segituz. Baina horrek ez du deus handirik balioko, ez badira ber-denboran idazle berriak sortzen, zuzendari berriak jalgitzen, eta, bereziki, publikoaren aldetik, jendea ez bada mugitzen, hots, teatroari zinez ohartzen eta agerkizunetara ostean etortzen.

Teatroa Euskal Herrian, komunikabide handi bat izan da, gisa askotara, bizi-emaile, eta gaur egun ere berdin izan behar luke. Horregatik, sala barneko teatro tinki, hertsu batera mugatu partez, ongi litzateke, beharbada, gure arbasoen ohiturak berriz agertuz, teatro orokor bat munta bageneza: dantza, soinua, kantua, bertsoa eta, bistan da, elea, mintzoa abilki eta ezarian eta neurritz nahastekatuz! Alabaina, mila aberastasun baditugu ongi baliatzen ez ditugunak!

Horrelako baten egiteko kapable bagina, hastapenean aipatu bezala, teatroa zinezko besta, besta handi bilakatuko litzateke eta gure euskal antzerkiak, bai hemen eta bai atzerrian, ez lezake irabazi baizik.

D. L.